

φει τὰ ὄνειρα, πού, κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ ἴδιου, «δὲν τᾶχει δεῖ μικρός, παρὰ βλέπει μικρὸ τὸν ἑαυτό του, μὲς στὰ ὄνειρά του».

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

•PEDRO CAZAS•

(Τὸ πρῶτο βιβλίον τοῦ κ. Φώτη Κόντογλου, Ἀθήνα 1923. Ἔκδοση Γανιάρη, Σχ. μικρ. 8. Σελ. 100. Τιμὴ δεχ. 10).

Τὸ ἰδιόρρυθμον αὐτὸ βιβλίον δὲν μπορούμε ὅχι νὰ τὸ κρίνουμε μὰ οὔτε νὰ τὸ νιώσουμε ἅμα δὲν ἔχουμε ἀδιάτοπα στὸ νου μας τίς ἰδέες ποὺ ἔχει ὁ συγγραφέας του γιὰ τὴν Τέχνη, ὅπως μᾶς τίς ἐκθέτει ὁ ἴδιος στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου του. Νὰ, τὶ φρονεῖ γιὰ τὴν Τέχνη ὁ κ. Κ. «Ἀδικα θὰ ζητήσης μέσα στὰ περισσότερα τυπώματα ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖ νὰ ὀνομάσῃ κανένας σοφία τοῦ βιβλίου, τὴν ἐγκυκλοπαιδεία, στὴ φυσικὴ, εἴτε στὴν ἱστορίαν. Γιὰ μένα ὁ καλλιτέχνης ἔχει τὴ ζωὴν ἐντύπωση πὼς ζῇ μέσα σ' ἓνα ἄπειρον. Ἔτσι μονάχα βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὰ στενὰ σύνορα τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς πατρίδας, καὶ ὑψύνεται σὲ μοναδικὸ τύπον ποὺ ζῇ μέσ' στὸν αἰθέρα τῆς ἀπόλυτης ἐλευθερίας. Σφραγίζεται μὲ μιὰ βούλλα. Δὲν μπορεῖ νᾶναι ἀπὸ κείνους ποὺ περνοῦν ἀπάγου ἀπ' τὴ γῆς κρατώντας τὰ μίτια κλεισμένα στὴν πλούσια διακοσμητικὴ ποικιλίαν τοῦ κόσμου, ὁλόκληρης τῆς γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ».

Ὁ κ. Κ. δὲ διαψεύδει τὴ θεωρίαν ποὺ βάζει γιὰ βίωση τῆς τέχνης του. Τὸ βιβλίον του περιέχει πολλή, πάρα πολλή σοφία. Γεωγραφία, φυσικὴ, ἱστορία, ἀκόμα καὶ ἀστρονομία. Βγαίνει ἀκόμα ἔξω ἀπὸ τὰ στενὰ σύνορα ὅχι μόνο τῆς πατρίδας του παρὰ καὶ τῆς ἐποχῆς ποὺ ζοῦμε καὶ μπαίνει καλπάζοντας στὴ σφαῖρα τοῦ ἀπείρου, τοῦ ὑπερφυσικοῦ καὶ τοῦ μεταφυσικοῦ γιὰ νὰ ζήσῃ ἐκεῖ τὴ ζωὴ τῆς ἀπόλυτης λευτεριάς, μακρὴν ἀπὸ τὸν τυραννικὸ ζυγὸν κάθε φυσικοῦ νόμου. Τὸ ἔργο ξετυλίγεται σ' ἓνα μακρινὸ νησάκι τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ, τὰ πρόσωπα εἶναι ξένα, ἡ ζωὴ ποὺ μᾶς περιγράφει ἀνήκει ὁλότελα σὲ μιὰν ἄλλη πολὺ μακροσημνὴ ἐποχὴ, σύμφωνα, ὅπως εἴπαμε, μὲ τὴ θεωρίαν τοῦ κ. Κ. ποὺ καταδικάζει τὴ χρησιμοποίησιν τοῦ γνωστοῦ ὕλικου ποὺ μᾶς δίνει ἡ ἰδιαιτέρα μας πατρίδα. Ἐνότητ' ἁπλοῦς δὲν ὑπάρχει. Τὰ ἴδια πρόσωπα κατὰ παράδοξον, ἀφύσικον τρόπον, παρουσιάζονται καὶ στὸ 16 καὶ στὸ 19 αἶωμα.

Θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντιγράψω ὅλο τὸ ἔργο ἂν ἤθελα νὰ δηγηθῶ ἀνα-

λυτικά ὅλη τὴν ὑπόθεσιν του. Γι' αὐτὸ περιορίζομαι στὰ γενικώτερα. Τὸ ἔργο ξετυλίγεται γύρω σὲ τρία κυρίως πρόσωπα. Τὸν Vaca Gavro, τὸν Ὅσο καὶ τὸν Pedro Cazas ποὺ εἶναι κατὰ μεταφυσικὸ τρόπο τὸ ἴδιο μὲ τὸν Ὅσο πρόσωπο. Ὁ Cazas εἶναι παλιὸς, ἄγριος κουρσάρος μὰ καὶ ὁ Gavro τὸ ἴδιο εἶναι ἀπόγονος ἐνὸς ἄλλου κουρσάρου, τοῦ Leocadio Calvo. Αὐτὸς ὁ Gavro ποὺ εἶναι καὶ ὁ φανταστικὸς συγγραφέας τοῦ βιβλίου, εἶναι ἓνα πλῆγμα πολιταξιδεμένο, ἀνήσυχο, ἐρευνητικὸ μὰ καὶ κουρασμένο καὶ ἀπογοητευμένο, μὲ μιὰ βαθιὰ περιφρόνησιν πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Προτιμᾷ νὰ ζήτῃ σὲ ἓνα ἐρημικὸ νησάκι μαζὶ μὲ τὸν Ὅσο, μέσα σ' ἓνα καλύβι, μιὰ ζωὴ ἡρεμὴ καὶ φτυχισμένη. Μὰ ἔρχεται μιὰ στιγμή ποὺ ὁ Ὅσο σκάβοντις ν' ἀνοίξῃ ἓνα πηγάδι, ἀνακαλύπτει μέσα τὸ σκελετὸ τοῦ Leocadio Calvo ποὺ τὸν εἶχε θάψῃ ἐδῶ καὶ τριακόσια χρόνια μέσα στὸ λάκκο αὐτὸ ζωντανὸ ὁ Pedro Cazas. Αὐτὸ εἶχε γίνει σὲ μιὰ πειρατικὴ ναυμαχία τῷ δυὸ αὐτῶν κουρσάρων στὴν ἐποχὴ τοῦ ἄγριου ἀνταγωνισμοῦ Πορτογάλων καὶ Ἰσπανῶν γιὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς Ἰντίας καὶ τῶν παραλίων τῆς Ἀφρικῆς.

Αὕτῃ εἶναι μὲ λίγα λόγια ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου. Ὁμολογῶ πὼς πάσκισα πολὶ νὰ μπῶ στὸ νόημα καὶ πολλὰ μέρη ἀναγκάστηκα νὰ τὰ ξαναδιαβάσω δυὸ καὶ τρεῖς φορές. Γιατὶ ἡ ἱστορία αὕτῃ εἶναι ὅξω ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς νόμους καὶ τὴν κοινὴ λογικὴ, βασισμένη κατὰ ἐξπρεσσιονιστικὸν τρόπον στὴν ἀντίληψιν πὼς ἡ τέχνη πρέπει νὰ στέκεται ὅξω ἀπὸ τόπον καὶ χρόνον.

Μὲ περισσότερη δυσκολία θὰ κατόρθωνε κανεὶς νὰ μπῇ στὸ νόημα τοῦ βιβλίου. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ κ. Κόντογλου εἶναι σύβoλα ποὺ τὸ καθένα κρύβει ἓναν ὀλόκερο κόσμον, κ' ἡ φιλοσοφία τους χάνεται μέσα στὸ ἄπειρον. Τὰ τρία κυριώτερα πρόσωπα ὁ Vaca Gavro, ὁ Pedro Cazas καὶ ὁ Ὅσο εἶναι ἀπὸ φιλοσοφικὴ ἀποψη ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο. Εἶναι οἱ πρόγονοί μας οἱ μακρινοί. Στὶς φλέβες μας κυλάει τὸ αἷμα κουρσάρων καὶ αὐτὸ κανονίζει τὴ ζωὴ μας. Αὐτὸ εἶναι μιὰ μεγάλη ἀλήθεια. Οἱ κουρσάροι τοῦ Μεσαιῶνα μεταμορφωμένοι σήμερον σὲ ἐμπόρους, τραπεζίτες καὶ χρηματιστὲς δίνουνε τὸν τόνον τῆς σημερινῆς ζωῆς σὲ κάθε ἐκδήλωσίν της, ποὺ μόνο στὴν ἐξωτερικὴ της ὄψιν ἄλλαξε, στὸ βάθος της ὅμως παραμένει ληστρικὴ καὶ σκληρὴ. Οἱ κουρσάροι καὶ οἱ ληστὲς δὲν κάμανε ἄλλο, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀστικῆς τάξεως, παρὰ νὰ παρατήσουνε τὰ παλιά τους λημέρια καὶ νὰ ἐγκαθιδρυθοῦν ἀνενόχλητοι μέσα στὶς πολιτεῖες, γδύνοντας πάλε τὸν κόσμον ὑπὸ μορφὴ ἐμπόρων μὰ τὴ φορὰ αὕτῃ ὄχι ὅξω παρὰ κάτω ἀπὸ

τῇ σκέπῃ τῶ νόμων. Οἱ ἀπόγονοι τώρα αὐτῆς τῆς γενιᾶς, διακριθῆ-
κανε μὲ τὸν καιρὸ σὲ δυὸ κλάδους. Στὸν κλάδῳ τοῦ Pedro Cazas ποῦ
διατηρεῖ ἀκόμα ὅλα τὰ σκληρὰ καὶ ἄγρια σημάδια τῶν παλιῶν Μεσαιω-
νικῶν κουρσάρων καὶ στὸν κλάδῳ τοῦ Vaca Ganro ποῦ ἀποτελεῖ τὸν
ἐξελιγμένο μὰ καὶ, μὲ τὸν καιρὸ, ξεφυλλισμένο καὶ κουρασμένο τύπο
τοῦ σημερινοῦ πολιτισμένου ἀνθρώπου ποῦ τὸν φλέγει ἡ δίψα τῆς
μάθησης καὶ πούθεν δὲ βρίσκει ἀντίπαση, ποῦ φιλοσοφεῖ μὲ ματι
κουρασμένο πᾶνω στὴ ζωὴ μὰ ποῦ τὸ σάπιο αἷμα του δὲν τοῦ ἐπιτρέ-
πει καὶ νὰ δημιουργήσῃ μιὰ καινούρια ζωή. Ὁ Vaca Ganro σκοτώνει
τὸν Pedros Caza. Ὁ πολιτισμένος σκοτώνει τὸν ἄγριο. Μὰ οὔτε αὐτὸς
εἶναι ὁ τελευταῖος σταθμὸς τῆς ἐξέλιξης. Ὁ Vaca Ganro εἶναι ὁ τε-
λευταῖος ἀπόγονος τῆς γενιᾶς τῶν κουρσάρων. Θὰ λείψῃ κι αὐτὸς
κ' ὕστερα θὰ ῥθῇ ἡ γενιὰ ἡ ἀνώτερη ποῦ θὰ ἱκανοποιήσῃ τὰ ἀνώτερα
ἰδανικά του. Καὶ τῇ γενιᾷ αὐτῇ τὴν βλέπει ἴσια ἴσια ὁ Vaca Ganro·
«ἔρχεται, βλέπω καθαρά. Ὁ οὐρανὸς κόβεται ἀπὸ ἓνα σταχτὶ βουνὸ
πλουμισμένο μὲ κάτω μεγάλα λουλούδια ἀπὸ φωτιά! . . Σὰ νὰ ἀκούγω
μιὰ μακρινὴ ἀρμονία. . . » Αὐτὴ ἡ μακρινὴ ἀρμονία ποῦ τὴν βλέπει
νᾶρχεται, εἶναι ὁ καινούριος κόσμος ποῦ ἔρχεται ν' ἀνατείσλῃ.

Αὐτὴ τὴν ἔννοια ξεχωρίζω ἐγὼ μέσα στὰ γεγονότα. Μα εἶναι βέ-
βαιο πὼς ὁ κ. Κοντ. ἀληθινὰ αὐτὸ θέλησε νὰ μᾶς εἰπῇ; Ἡ καλήτερα
θέλησε νὰ εἰπῇ τίποτα παραπάνω ἀπὸ ἱστορία μιάν; τὸ ἔργο του
εἶναι ἀπλὴ διήγησι χωρὶς ἄλλο σκοπὸ ἢ ἔκφρασι μιᾶς βαθύτερης φι-
λοσοφίας; Γι' αὐτὸ καὶ τῇ δικῇ μου ἐριμνεσίᾳ τὴν παρέχω μὲ πολλὴ
δισταγμὸ καὶ πολλὴν ἐπιφύλαξη. Ἴσως καὶ νὰ γελιέμαι καὶ ὁ κ. Κόν-
τογλου νὰ θέλῃσι κάτι ἄλλο νὰ εἰπῇ ποῦ ἐγὼ δὲν μπόρεσα νὰ τὸ κα-
ταλάβω.

Ὅπως κι ἂν εἶναι, τὸ βέβαιο εἶναι πὼς αὐτὸ τὸ βιβλίον ξεχωρίζει
μέσα στὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Σὲ μερικὰ μέρη νιώθει; νὰ σὲ χαϊδεύῃ
ἢ πνοὴ ἐνὸς Ἑδγιο Πόε, ἐνὸς Οὐέλς ἢ ἐνὸς Χιμσουν. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι
τὸ σπουδαῖον. Τὸ βιβλίον αὐτὸ δείχνει μιὰ περίεργη ὀριμότητα καὶ στὴ
φράση του καὶ στὴ σκέψῃ του ποῦ δὲ μᾶς ἔχει συνηθίσει ἔως τώρα ἡ
Ἑλληνικὴ τέχνη. Τόσος εἶναι ὁ ἐξωτισμὸς του καὶ ἡ ξενოτροπία του
καὶ στὴ φράση καὶ στὴ σκέψῃ ἀκόμα ποῦ ἂν κανεὶς μᾶς ἔλεγε πὼς τὸ
ἔργο εἶναι μετάφρασι κάποιου ξένου συγγραφέα, δὲ θὰ εἴχαμε δυσκο-
λία νὰ τὸ παραδεχτοῦμε. Κι ὅμως εἶναι τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ συγ-
γραφέα ποῦ μᾶς τὸν εἰσάγει εἰς τὴν Μικρασιατικὴν τρα-
γωδίαν. Ποῦ κρυβότανε τόσον καιρὸ αὐτὸς ὁ ἀνθρώπος ποῦ ξεπετιέται
τώρα ἔτσι ξαφνικὰ καὶ τόσο ὀρμητικὰ ἀνάμεσα ἡμᾶς; Αὐτὸ εἶναι ἓνα

φαινόμενο σὰ συλλογιστῇ μάλιστα κανεῖς πῶς ὁ κ. Κόντογλου εἶναι ἀκόμα νεώτερος. Γιατὶ τί θέλετε καὶ δὲν ἔχει μέσα τὸ βιβλίο του ; Τύποι ἄδρoί, βαθιὰ ψυχολογημένοι, σύλληψη ψηλὴ καὶ φιλοσοφική, φράση μεστή, πολιτισμένη καὶ προπίντων σοφία, ἐγκυκλοπαιδεία. Ὁ συγγραφεὺς παίζει στὰ δάχτυλά του τὴν ἱστορίαν, τὴ Γεωγραφίαν, τὴ Φυσική, τὴν Ἀστρονομίαν. Σὲ ποῖο σχολιὸ διδάχτηκε ὅλες αὐτὲς τίς γνώσεις ; Ἡ εἶναι ἓνας αὐτοδίδαχτος;

Σ' ἓνα μόνο σημεῖο μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ συμφωνήσουμε μαζί του. Στὴν ἀντίληψί του γιὰ τὴν τέχνη. Ὁμολογοῦμε πῶς αὐτὴ τὴν ἀντίληψη γιὰ Τέχνη ὅξω ἀπὸ χρόνον καὶ τόπον, τέχνη τοῦ ἀμείρου καὶ τῆς ἀπόλυτης λευτεριάς, ἔμελλε δὲν τὴν καταλαβαίνουμε. Ἡ τέχνη εἶναι ἀπλούστατα καὶ αὐτὴ ἓνα **κοινωνικὸ φαινόμενο**, πού εἶναι ἀδύνατο νὰ νοηθῇ ὅξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς ἐποχῆς τῆς. Κάθε ἐποχὴ δημιουργεῖ τὴν τέχνη τῆς. Τέχνη ὅξω ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ. Ἄλλο ζήτημα ἂν τὰ σύνορα αὐτὰ πρέπει νὰ ὀριστοῦν πλατύτερα. Σ' αὐτὸ συμφωνοῦμε καὶ ἐμεῖς, ἐνάντια σὲ κάποιους δημοσιογράφους πού σαλινορίζουνε κάθε τόσο διάφορες κριτικὰς ἀνοησίες γιὰ νὰ μᾶς ὑποδείξουνε πῶς γὰ ν' ἀποχτήσουμε τέχνη πρέπει νὰ πισωδρομήσουμε πρὸς τὸ Σολωμό καὶ δὲν ξαίρω εἰς ποῖόν ἄλλον ἀκόμα. Σωβινιστὴς ἕως ἓνα σημεῖο, δὲν πρέπει νᾶναι ὁ τεχνίτης. Μὰ καὶ νὰ ξεβγαίνῃ ὁλότετα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του, αὐτὸ θὰ εἶτανε μιὰ βιολογικὴ ἀντινομία. Ἡ Τέχνη παίρνει πάντα τὸ χαραχτήρα τῆς ζωῆς σὲ κάθε ἐποχῇ. Ποιὸς εἶναι ὁ χαραχτήρας τῆς σημερινῆς ζωῆς ; Ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ ἀρνηθῇ πῶς τῆς σημερινῆς ζωῆς τὸ κυριώτερον γνώρισμα ἀποτελεῖ ἡ πάλῃ τοῦ λαοῦ γιὰ τὴν οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ του ἀπολύτρωση καὶ ἐπικράτηση ; Θὰ εἶτανε τυφλὸς ὁποῖος δὲν μπορούσε νὰ ἰδῇ αὐτὴ τὴν ἀλήθεια πού κάθε στιγμή παρουσιάζεται πρὸς στὰ μάτια μας ἀδιάφορο ἂν ἔδῳ π. χ. παρουσιάζεται λιγώτερον ἐντονη ἢ προσπάθεια αὐτὴ παρὰ σ' ἄλλες χῶρες. Καὶ ἂν αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια, πῶς θὰ μπορέσῃ καὶ ἡ τέχνη μας νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἐπίδρασίν τῆς ; Δὲν πρόκειται νὰ δημιουργήσουμε τέχνη μὲ τὸ στασιόν. Μὰ όταν ἡ ἴδια ἡ ζωὴ μᾶς δίνει ὀρισμένες προσταγές, πῶς θὰ τίς ἀγνοήσουμε ; Γιατὶ ἡ τέχνη τοῦ Μεσαίωνα ἔχει θρησκευτικὸν χαραχτήρα ; Γιατὶ ἄλλο παρὰ γιατί σ' ἐκείνη τὴν ἐποχῇ δὲν ὑπῆρχε ἄλλο ἰδανικὸ πού νὰ ἐμπνέῃ τοὺς τεχνίτες παρὰ ἡ θρησκεία.

Καὶ ἡ Ἀρχαία Τέχνη ἀπὸ τῆς θρησκείας ἐμπνέεται καὶ ὁ Σολωμὸς ζώντας σὲ μιὰ ἐποχῇ πατριδολατρείας δὲν μπορούσε παρὰ πατριωτικὴν ποίησιν νὰ δημιουργήσῃ. Κάθε ἐποχὴ δημιουργεῖ τὴν Τέχνη τῆς. Γι' αὐτὸ δὲν πρόκειται νὰ ἐπιβάλλουμε—ὅπως νομίζουνε πολλοὶ—μιὰ

ώρισμένη ιδεολογία. Ἐπιμένουμε ὁμῶς πῶς ἀφοῦ ἡ σημερινὴ ζωὴ εἶναι ἐποχὴ πάλης τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς ὁστικῆς τάξεως γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας, ἐποχὴ δηλαδὴ πλατιά ἀνθρωπιστικὴ, καὶ ἡ Τέχνη μέσα στὸν κύκλο αὐτὸ θὰ κινήθῃ ἀναγκαστικά, θέλοντας καὶ μὴ. Ὅπως ἐπίσης εἶναι ἀκατανόητο νὰ ἐμνέται κανεὶς στὴν ἴδια περίοδο τῆς τέχνης τοῦ ἀπὸ πολλὰς πηγῆς καὶ νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ διάφορες ιδεολογίες. Αὐτὸ εἶναι ἀντινομία. Ὁ τεχνίτης πρέπει νὰ δοθῇ ὁλόκληρος στὴν ιδεολογία του καὶ ὅποιος δίνεται ὁλόκληρος σὲ μιὰν ιδεολογία, φυσικὰ ὄχι μόνο ἔγνωε ὅλες τὶς ἄλλες μὰ καὶ τὶς ὀχρεύεται καὶ τὶς πολεμεῖ. Καθὼς ἂν ἀγαπᾷ κανεὶς μιὰ γυναῖκα ἀληθινά, δὲν μπορεῖ συνάμα ν' ἀγαπᾷ καὶ ἄλλη. Ἡ τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη. Τὸ ἴδιο καὶ μὲ κάθε ιδεολογία. Ὁ κ. Κοντ. διακρίνει μέσα στὴ ζωὴ μιὰ «διακοσμητικὴ ποικιλία». Μὰ μέσα στὴν ποικιλία αὐτὴ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ὑπάρχῃ μιὰ κεντρικὴ γραμμὴ ποὺ νὰ ἐνώνῃ ὅλα τὰ κατὰ μέρος φαινόμενα καὶ αὐτὴ τὴ γραμμὴ ἔχει χρέος ὁ ἀληθινὸς τεχνίτης νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ νὰ ἀκολουθῇ. Ἡ διακοσμητικὴ ποικιλία δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ νόμος τῆς τέχνης ποὺ ἔχει χρέος νὰ δικτατῇ αὐτὴ τὴν ποικιλία σ' ἕναν ἀνώτερο νόμο.

Ὅπως ἐπίσης δὲν μποροῦμε νὰ συμφωνήσουμε καὶ μὲ τὴ φιλοσοφία τοῦ ἔργου. Ὅτι ἔχουμε μέσα μας αἷμα κουρσάρων, αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια. Ὅτι πρέπει νὰ σκοτώσουμε τὸν κουρσάρο ποὺ βρίσκεται μέσα στὸ αἷμα μας, εἶναι μιὰ ἀνάγκη τῆς ζωῆς μας. Μὰ ἔπειτα; Ἐδῶ ὁ κ. Κόντογλου σωπαίνει. Αὐτὴ ἡ «μακρινὴ ἁρμονία» ποὺ τὴν ὀραματίζεται ἀπὸ τώρα, πῶς θ' ἀναιτίλῃ; Ποιὸς θὰ μας τὴ μὲ φέρῃ; «Τὸ ἄπειρο καὶ ἡ ἀπόλυτὴ ἐλευθερία» μόνο ἀναρχία στὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν καὶ στὸν κόσμον τῶν ἀτόμων μποροῦνε νὰ δημιουργήσουνε.

Ἡ ζωὴ θ' ἀνασυσταθῇ μὰ μὲ θετικὸ τρόπο. Καὶ θὰ εἶταν ἀπελπιστικὴ οὐτοπία νὰ ἐλπίζουμε πῶς οἱ ἀπόγονοι τῶν κουρσάρων ὅσο καὶ ἂν πολιτιστοῦνε, θὰ ἀποτελέσουνε οἱ ἴδιοι, τὸ προξύμι τῆς νέας ζωῆς. Ἡ νέα ζωὴ θὰ εἶναι ἔργο τοῦ Λαοῦ, καὶ ὅλοι, λογοτέχνες ἢ μὴ, ὅσοι νιώθουνε μέσα τους τὸ σπινθήρα τῆς θείας φωτιᾶς, τῆς ἀληθινῆς Τέχνης, πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση ἔχουνε χρέος νὰ τιμονιάρουνε ὅλες τὶς προσπάθειές τους ᾧ θέλουνε ἡ αὐριανὴ τῆς φριχτῆς μας ἡττας νὰ γίνῃ ἡ ροδαλὴ ἀπαρχὴ μιᾶς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναγέννησης.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ